

Azərbaycanın müvəqqəti yaşayış evləri

Bəhman Öllüzoğlu
tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Açar sözlər: müvəqqəti yaşayış evləri, dağa, mixxur, alaçığ, çadır, mağar, keçə.

Yaşayış evləri insan cəmiyyətinin formalaşmasında ən mühüm mərhələlərdən biridir. Mağara, düşərgə və sığınacaqlarda yaşayan ibtidai insanlar ev tikmək bacarığını məhəmmətliklə soyuqdan, istidən qorunmaq müdafiə olunmaq qabiliyyətini, təcrübə və bacarığını nümayiş etdirmişdir.

Müxtəlif təbiət-coğrafi şəraitlərdə, fərqli inşaat materialları ilə tikilən yaşayış evləri bir insanın, ailənin, tayfaının, xalqın ən mühüm özünəməxsusluqlarındanndır. Məhz buna görə də müxtəlif elm sahələri, o cümlədən etnoqrafiya yaşayış evləri ilə bağlı məsələlərin tədqiqinə xüsusi diqqət yetirir.

Azərbaycan etnoqrafiyası elmində yaşayış evləri, yaşayış evləri barədə bir sıra təsəvvürlər mövcuddur. Bu sahədə Q. Qaraqaşlı, M. N. Nasirli, Ə. V. Salamzadə, Ə. Ə. Sadıqzadə, Ə. Ə. İsmaylova, A. N. Mustafayev, A. Mehdiyev, F. İ. Vəliyev və başqa alimlər geniş tədqiqatlar aparmışlar. Eyni zamanda, Azərbaycanın bölgələrinin tədqiqatına cəlb edilən alimlər həmin ərazinin xalq yaşayış evlərinə öyrənməmişlər. Tədqiqatçılarda yaşayış evləri ilə bağlı təsəvvürlər, qruplaşdırılmalar bir-birinə oxşardır, yanaşmalarda fərqli cəhətlər əzdir. Bu da təsadüfi deyil. Azərbaycanın əhalisinin yaşayış evləri məhiyyətə istifadə olunan tikinti materiallarına görə və o s. bir-birindən fərqlənməmiş və bu prosədə yüzillərdən gələn tikinti təcrübəsi, təsəvvürlər məhsulü, inşaat materialları, eləcə də dünyagörüşü, inanclar mühüm rol oynamışdır. Etnoqrafların evlərinin tikintisində özünü göstərən lokal xüsusiyyətlərlə əlaqədardır.

Müvəqqəti yaşayış evlərinin qurulması və tikinti təcrübəsinin yaranmasının tədqiqi elmi baxımdan maraqlıdır. Daimi yaşayış evləri oturmaq təsəvvürlərlə əlaqədar idisə, müvəqqəti yaşayış evləri əsasən köçmə mədəniyyətə, yaylaq-qışlaq mədəniyyəti forması ilə bağlı idi. Mədəniyyətlər, o cümlədən köçmə mədəniyyətin inkişafı üçün əlverişli təbiət-coğrafi şəraitə malik Azərbaycan müvəqqəti yaşayış evləri sadə qurulmuşdur.

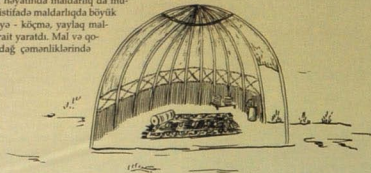
Azərbaycanda daş dövrü özünün bütün inkişaf mərhələlərindən keçmiş, ibtidai yaşayış mənzillərinin tikilməsi, heyvanların əhlişədirilməsi və s. (6, 13-14) bu dövrdə baş vermiş, neolit dövrü ibtidai əkinçilik və maldarlığın geniş inkişafı üçün zəmin yaratmışdır (6, 23). Bu dövrdə möhrədən dairəvi binalar tikilmişdir (1, 335). Eneolit dövründə də daşdan və möhrədən dairəvi binalar tikilmişdir (6, 27-28). Bu dövrdə Azərbaycanda vahid əkinçilik və maldarlıq mədəniyyəti olmuş və bu mədəniyyət zəminində adət-ənənə, ideologiya formalaşmışdır (6, 30).

İkinci tunc dövrü üçün xarakterik olan Kür-Araz mədəniyyətinin izlərinə bütün Cənubi Qafqazda, İranın şimal-qərbində, yəni Cənubi Azərbaycanda, Şərqi Anadoluda, Dağıstanda, Çeçenistanda, İtaliyada və s. yerlərdə təsadüf edilmişdir. Kür-Araz mədəniyyətinə aid arxeoloji abidələrin yayılması arealı və onların sənədi haqq olaraq ilk tunc dövründə Azərbaycan ərazisində əhalinin sayının xeyli çoxalması nəticəsinə gəlməyə imkan verir (6, 32).

E. a. III minilliyin əvvəllərindən etibarən maldarlıq sürətli inkişaf etməyə başlayır, ikinci maldar qəbilələr yaranır, patriarxal qəbilə quruluşu formalaşır və cəmiyyətin aparıcı qüvvəsinə çevrilir. Maldarlıq əsasən dağ və dağətəyi rayonlarda mərkəzləşməyə başlayır. Məskənlər və onların ətrafında tapılmış qalıqlar ilk tunc dövründə heyvandarlıqda xüsusi ixtisaslaşma (qoyunçuluq, atçılıq, dovaxçılıq) gətirdiyi sübut edir (6, 33).

Maldarlığın əsas təsəvvürlər sahəsi kimi inkişaf etməsi e. a. III minillikdə yaylaqlarda geniş istifadə etməyə imkan verdi. Bu isə ölkənin dağlıq yerlərində müvəqqəti yaşayış məskənlərinin meydana gəlməsinə səbəb oldu. Arxeoloji materiallar e. a. III minillikdə maldarlıq təsəvvürlərində davamı daha üstün mövqə tutduğunu sübut edir. Beləliklə, ilk tunc dövründə dağətəyi zonalar və düzənliklər kəçiyə tayfalar, dağ və yaylaqlar isə maldar tayfalar məskənləşmişdir (6, 37).

Akademik T. Bünyadov yazır ki, Kür-Araz mədəniyyəti daşıyıcılarının təsəvvürlər həyatında maldarlıq da mühüm yer tuturdu. Atdan istifadə maldarlıqda böyük əhəmiyyətə malik yeniliyə - köçmə, yaylaq maldarlığına keçilməsinə şərait yaratdı. Mal və qoyun sürülərinin yayda dağ çəmənliklərində

Yaylaq və oşlaqlar arasında mütəmadi surətdə hərəkət olan maldarların sayyar məişət tərzii üçün çubuq konstruksiyalı evlər daha münasib (yüngül, asan və tez başa gələn) yaşayış evi olduğundan, onlar sonralar da istifadədən düşmüşü, daha da təkmilləşdirilmişdir. Beləliklə, quruluş və forma etibarilə onların bir-birindən fərqlənən müxtəlif tipləri növləri: alaçq, dəyə, muxur, qara keça, cadır və s. yaranmışdır. Alaçqı tipli sayyar evlərlə yanaşı, elat oşlaqlarında "qazma", "çovustan", "payəbaşı" (tövlə-səki), "kümə", "daxma", "daxal", "tapan", "qom" və s. adlarla bəlli olan bəsit ev tipləri də təşəkkül tapmışdır. Azərbaycanın müxtəlif etnoqrafik bölgələrində elat yaşayış evlərinin bu və ya digər nümunəsi yaxın zamanlardakı qalmaqda idi (12, 117).

Daya, qaraqəçə, muxur (muxur), alaçqı öz həcminə, qismandə formasına görə az-çox dərəcədə bir-birindən fərqlənən, lakin qolub və çubuqlardan ibarət olan sadə formalı ev tipləri idi (8, 66). Daha mürəkkəb quruluşlu müvəqqəti yaşayış evlərinin tikintisində qarşılıqlı yardım formalarından geniş istifadə olunmuşdur.

Azərbaycanın maldar elatlarının istifadəsində olan müvəqqəti yaşayış evlərinin müxtəlif variantları arasında daya (qaraqəçə) və alaçqı üstünlük təşkil etmişdir. Daya ölçü baxımından alaçqından kiçik idi. Ham da alaçqı daha möhkəm olurdu. Belə fərqli xüsusiyyətlərinə baxmayaraq, aslında alaçqı və dəyə eyni bir müvəqqəti yaşayış evinin iki müxtəlif növüdür.

Müvəqqəti yaşayış evləri keçəsi ilə seçilirdi. Keça alaçqı və ya dayonun tikintisində mühüm material idi. Maldar əhali yayda sərinlik yaranan, yağışdan qoruyan keçədən yaylaqlarda geniş istifadə edirdi. ...Keça basılması prosesi aşağıdakı qaydada icra olunur: yunun didilməsi və çubuqla bitməsinə başa çatdıqdan sonra, onun hər hansı bir ağıllı keça və ya palazın üstünə bərabər soyuyuda yaymaq, oraya isti su çiləyirlər... Bu qayda ilə bir-birinin üzərinə bir neçə qat yun ilıq düzülürdü. Hər laydan sonra oraya yüngül və səpilirdi. Bundan sonra yun laylarını üzərinə enli diametrlili bir ağac parçası qoyub, palazla birlikdə yun laylarını həmin ağacın ətrafında dolayır və ağıllımasın dəyə onun möhkəm sanyrdılar. Yun laylarını bir-birinə sıxlaşdırma üçün bu cür bükümlü açb, yunun üzərinə yenedən ilıq su çiləyir və əvvəlki əməliyyatı davam etdirirdilər. Bu proses o vaxta qədər aparılırdı ki, yun layları tamamilə bir-birindən qarışb sıxlaşır və borkiyirdi... Keça salınması zamanı çox yaxın cavanlar qol-qola girirək, borkiməkdə olan yun laylarını üzərində atlıb-düşür, sanki yalılı gedirdilər. Qaynar su tökmə, tapdalama,

ağaca sanyıb diyirlətmə və bu kimi iş prosesləri bir neçə dəfə təkrar edildikdən sonra, keça artıq hazır vəziyyətə gətirilirdi. Bundan sonra isə onun kanarlarına köbə vurub, sapla möhkəm tikirdilər (7, 98). Səya keçonin səthi hamar və bəzoksiz olurdu. Standart ölçülərdə hazırlanan keça qolubları istifadə yerindən asılı olaraq, bir qədər fərqli formada basılırdı. Müvəqqəti yaşayış evinin üstünü örtmək, eləcə də evin döşəməsi, çarpayı, taxt və kürsü üzərinə salmaq üçün trapes formalı keça qolubları, yaxud alaçqı çaplığı üçün düzbucaqlı formaya malik qolub növü də hazırlanırdı (7, 78). Alaçqının üstünü hörmək üçün baş qolubından, yanlarını örtmək üçün yan qolublarından istifadə olunurdu (7, 98).

Etnoqraf F. Vəliyev yazır ki, daya yüngül konstruksiyaya malik olduğundan, quruluşca çox sadə idi: lazımı ölçüdə çubuqları kəsib uclarını rəndələdikdən sonra onları daya tikilməsi üçün nəzərdə tutulmuş yerə dairəvi şəkildə, bir-birindən 40-50 sm aralı basdırırdılar. Qarşı-qarşıya duran çubuqların uclarını yarıxar vandan toxunmuş "örəmə" adlanan qotazlı ip vasitəsilə bir-birinə bağlandıqdan sonra dayonun gövdəsi hazır olurdu. Dayonun üstünü örtmək üçün əvvəlcə çubuqların çöl tərəfindən ətrafına hündürüylü 80-100 sm olan qarğışdan hörlümüş çətan (çitəmə, çığ) çəkirdilər. Çətan (çığ) giriş yolunu bağlayırdı. Bundan sonra dayonun başı dörd hissə kəçədən ibarət olub, dairəvi və dördkünc formada bir-birinə tikilən "baş qolub" ilə örtülürdü. Dayonun yanları isə üç hissə kəçədən ibarət olan və aşıyaya doğru gətidikcə enlənən "yan qolubları" ilə bağlanırdı. Qolublari külək atmasın deyə, uclarındaiki iplər vasitəsilə ya çökib daya çubuqlarına bağlayırdı, ya da kanarlarından ağac, daş və s. asırdılar. Dayonun möhkəmlini artırmaq məqsədilə onun üstünü də iplə (sictimə) möhkəm çökür və "yellik" düzəldirdilər. Bir qayda olaraq, dayonun qapısı gündoğdan səmtə baxırdı. Lakin nadir hallarda, xüsusilə ota quzeydə yerləşdikdə dayonun baxar səmti günbatana tərəf olurdu. Qapı, adətən, bir-birindən 70-80 sm aralı basdırılmış iki yolaq çubuqdan düzəldilirdi. Giriş yolu həsir, palaz və yaxud məzbə bu məqsəd üçün xüsusi toxunmuş "qapılıq" adlanan kilimlə tutulurdu. Günəşli günlərdə dayonun qapılıqı bükürək yuxarıda ip (kəşə) vasitəsilə bağlanırdı... Dayonun ölçülərindən asılı olaraq, onun tikmə ölçüsü 30-50-yə qədər çubuq, 4-6-yə qədər keça (qolub) işlanırdı. Qolubi (keça)ni "həllək" adlanan xüsusi sarışılı otaclar hazırlayırdı. Adətən üçlükdə işləyən ustalar hər arızında dörd qolub (keça) hazırlaya bilirdilər (17, 64-65). "Daya" sözü Azərbaycanda müxtəlif monalarda işlədilir.

Azərbaycanın qərb bölgəsində "daya" alaçqının bir növü hesab olunur, Sırvanda isə ipəqürdü saxlanılan kümlərə də "daya" deyirlər. Ümumiyyətlə, daya bir çox türkdillil xalqlar arasında yayılaraq yaşayış evi monasidən işlədilan bir termindir (8, 132).

Müvəqqəti yaşayış evlərinin bir tipi də alaçqı idi. Dayoya nisbətən mürəkkəb konstruksiyaya malik olan alaçqı ham da həcmindən böyüklüyünə görə fərqlənirdi (17, 65). Dayadən fərqli olaraq, "qaraqəçə" adlanan alaçqlar bir qədər iri həcmə və uzunsov formada qurulurdu (7, 67). Onu tikmək üçün gəzəyan müəyyən edilmiş yerə ağac müxə çalıb, ucuna ip bağlayırdılar. İpi mıxanın dövrəsi boyunca 6-8 addımlıqda fırladaraq, yerə dairə çökür və bir qayda ilə alaçqın dövrəsinə müəyyən edirdilər. Bundan sonra dairənin xaricinə təxminən 3-5 m hündürüylümdə "sunacaq" basdırırdılar. Azərbaycanın ayrı-ayrı bölgələrində sunacaq (sunacaq) "çöyü", "köskü", "çatma-qıvıx", "dirəncək", "lobar" adları ilə məlum idi. Alaçqlarda sunacaqın qoyulması həm onun həcminin genişlənməsinə, həm də qolubun ağırlığı altında çubuqların möhkəm dayanmasına təminat verirdi. Bəzi zəngin ailələrin alaçqlarında sunacaq "şirəzi", "çuxur" olurdu. Belə sunacaqların üzəri oyma üsulu ilə millil ornamənt və nağıllarla bəzədilir, ətrafında çoxlu tibet biçimlən olurdu ki, oraya paltar, silah, xəncər, ov avadanlığı və s. asırdı. Sunacaqın başına çəmborəsi (sağanəği) boyunca 30-a

qədər deşik açılmış çarpaz şəkili və ya xoriz çarx formalı dünnük keçirirdi. Bir-birindən eyni məsafədə torpağa basdırılmış alaçqı çubuqların nazik ucları bu deşiklərə keçirilirdi. Bundan sonra çarxa bağlanmış iplə çubuqların qövsvari görkəmə alına kimi aşıyaya doğru tarım çökür, sunacaq yaxınlığında basdırılmış mızlara bağlayırdılar. Alaçqın yan çubuqlarının möhkəmlini təmin etmək üçün bir-birinə paralel olaraq bir metr aralı "badaq hazırlı" da bənd edilirdi. Bu qayda ilə gövdə hazırlı olduğundan sonra onun ətrafına çətan (çığ) çəkib, həmin gövdənin üzərinə qolub (keça) salırdılar. Şirvan bölgəsində müvəqqəti yaşayış evi kimi işlədilan bu tipi alaçqı "dünnükü ev" adı ilə məlum idi (17, 75). Bu ev tipi konardan dayoya bənzəyirdi. Dünnükü evin ağac hissələri quruluş qurtardıqdan sonra onun ətrafına çətan çəkib, üstünü qolublara örtürüldü. Alaçqın bu növü, lakin daha böyük ölçüdə qurulan tipi elmi ədəbiyyatda "Ərdəbil tipli muxru" adlandırılır (7, 67).

Göründüyü kimi, süncəli və ya dünnükü ev tipləri bir qədər mürəkkəb konstruksiyaya malik idi. Bu ev tiplərinin inşasında başlıca tikinti materialları çubuq, çətan və qolublar idi. Çubuq bir qayda olaraq vələs, pələd, fışqır və gürüş ağaclarından budaqlardan kəsilib düzəldilirdi. Çubuqlar işlənmə məqsədlərinə görə dal və qa-

baq çubuqlarından (20-22 ədəd), yan və qabırğa çubuqlarından (10-12 ədəd) ibarət olurdu (7, 66).

Oz həcminə görə alaçıqdan nisbətən böyük olan muxurun inşaat texnikası da alaçıqdan fərqlənirdi. Muxurun qolbları sadə naxışlarla örtülür, interyeri müxtəlif toxunma lentilərlə (bafra), qəpniştli naxışlarla bəzədilirdi (17, 65).

Maldar elatlar "məgər dayası" və ya sadəcə olaraq "məgər" adlanan iri həcmli yaşayış evləri də tikirdilər. Əsasən böyük patriarxal ailəyə məxsus olan belə müvəqqəti tikililər uzunsöz planda olurdu. Məgər dayasını tikmək üçün hər tərəfdən odad çubuğu taxminən bir metr əsaslı qarşı-qarşıya bəsdən ucularını ayıraraq ip vasitəsilə bir-birinə bağlayırdılar. Qövsvəri şəkil olan bu çubuqlar doqquz ədəd bel çubuqların vasitəsilə birləşdirilir, arxasına örtmək üçün isə beş ədəd çubuqdan istifadə olunurdu. Yan çubuqların ortasında bir xətt boyunca bağlanan bədaq çubuqların dayonun möhkəmliyini daha da artırdu. Qolblın ağriğı altında çubuqların ayrılmaması üçün onun içərisində iki dirək basdırıldı. Bundan sonra strafına çətin çəkilməli məgər-dayonun üstünə qalıb döşəndirdi. Belə məgər-dayonlarda yaylaq sərəitində həttə toy etmək belə mümkündür idi (17, 79).

Tavansız maldar elatlar yaylaq sərəitində bəzən olduqca sadə tikinti konstruksiyasına malik olan "kolux" tipli alaçıqlarda yaşayırdılar. Kolux, əsasən, Naxçıvan mahalının maldar elatları üçün səciyyəvi olan müvəqqəti ev tipi idi. Onu qurmaq üçün 1,5-2 m hündürlüyündə iki ağac dirəyi bir-birindən 3-4 m aralı torpağa basdırır və onun haçasına köndələn ağac qoyurlar. Bu cür tikilinin üstünü cecimlə (palazla) örtür, ucularını ip vasitəsilə torpağa basdırılımsız maldara bağlayırdılar. Koluxun bir tərəfi giriş yolu üçün açıq saxlanırdı (17, 67).

Elatların eyni tipli çay evləri 30-35 sm dərinliyi olan çala üzəndə qurulurdu. İsti olsun deyə çətinin arxasına ot, ələf, qamış doldurub, torpağa basdırırdılar, həm də yan qolblarının ucular çətinin üstündə yerə qədər uzanırdı (7, 67).

Bütün müvəqqəti yaşayış evlərinin üstünü qalıblarla örtükdən sonra, keçərlərin ucularından ağır daşlar asır, yaxud da sicimlə qolbları sanyırdılar. Bu üsulla "yellik" deyirdilər. Daha sonra alaçıqların xarici dəlirəsi boyunca kiçik arx çəkirdilər ki, yağış və səsu isə alaçıqların içinə süzülməsin (7, 67). Belə kiçik arxlar "qarım" adlanırdı. Alaçıq çubuqlar 2-3 ildən bir dəyişdirilirdi, qışlaq enəndə isə həmin çubuqlar müvəqqəti yaşayış evinin yerində torpağa basdırılırdı.

Varli ailələrdə alaçıqların interyerinə daha çox

diqqət yetirilirdi. Müvəqqəti yaşayış evlərinə nəmişliyin qarşısını almaq üçün yerə hosir döşəyir, onun üstündən palaz və xalça salırdılar. Xəncər, tüfəng və digər silahları süncədən və yaxud daya çubuğundan asırdılar (7, 67).

Alaçıq və dayanın içərisində "nəmi", yaxud "bucaq" deyilən xüsusi yerdə heyvəndarlıq məhsulları və ərzaq saxlanırdı. Nəminin döşəməsi yastı çay daşları ilə döşənir, olaçaq yerindən çətin arxasına və ya 30-50 sm hündürlüyündə daşqıra divarla ayrılırdı. Ev müxtəliflənirdi (barxana, mərfəz və s.) künclərin birində daha ayaqalığı üzərinə taxta qoyulmaqla qurulan yük yerinə yığılırdı (17, 66). Ev-məişət avadanlığı olan çəhrə, daraq və digər alaçıq üçün də evdə xüsusi bir yer ayrılırdı (7, 67). Alaçıq və dayalarda nazik və yüngül toxunması ilə digər kilim növlərindən fərqlənən, yun cecimi xatırladan "vərnə" dan divar bəzəyi kimi istifadə edilirdi (12, 83). Orta əsrlərdə varlı zümrələrdə məxsus çadır və alaçıq örtükləri "qondarma" (oturtna) texniki üsulla ilə bəzədilirdi. XVII əsrdə Azərbaycanda olmuş əcnəbi səyyahlar (A. Oleari, I. Streys) yol qeydlərində bu barədə yazmışlar (12, 92).

Elat obalarında adətən yaşılıq, xüsusilə əkinziraat bölməsi olmur, məişət bölməsi isə maldarlıq təsərrüfatı üçün nəzərdə tutulan tikililərlə məhdudlaşır. Bu tikililərin çoxu (pəyo, ağıl, küz, göyöbaxan və s.), qışlaqda, arxaca isə yaylaqda, həm də yaşayış evinin (qazma, alaçıq və s.) bilavasitə qarşısında və ya ona bitişik inşa edilirdi (12, 29). Elat obalarında yaşayış və təsərrüfatı tikililərinin ətrafına hasar və ya çəpər çəkilmirdi (12, 30). Bu səbəbdən də, hasarsız (çəpərsiz) həyat, bir qayda olaraq, "eşik" adlanırdı (12, 110).

Yuxunda qeyd olunanlardan belə bir nəticəyə gəlmək mümkündür ki, alaçıq, qarakeçe, daya, çadır, muxur və s. yaşayış evləri qaraleşməyə sadəlaşmağa yanaşı, həm də qədim tikinti təcrübəsinin özündə əks etdirir. Köçmə və ya yaylaq-qışlaq maldarlığı forması ilə sax bağlı olan müvəqqəti yaşayış evləri təbii-coğrafi sərəitə, tikinti materiallarına uyğun formalaşmış, xalqımızın maddi və mənəvi mədəniyyətində xüsusi yer tutmuşdur.

Məişətdə ciddi dəyişikliklər baş versə də, təbii-coğrafi sərəitdən, maldarlığı təsərrüfatı xarakterindən irəli gələrək alaçıq, daya və s. yaşayış evləri indi də ənənəvi təcrübə əsasında tikilir. Qoyunçuluq təsərrüfatı ilə məşğul olan əhali yaylaq və qışlaq sərəitində müvəqqəti yaşayış evlərinin geniş şəkildə istifadə edir.

Mənbələr:

1. Azərbaycan arxeologiyası. Alt cildə, I cild. Bakı: "Şərq-Qərb", 2008, 448 sah.
2. Aşiq Şəmsir. "O Kürün, Arzın Tərtəyim mən". Bakı: 2004, 429 sah.
3. Bünyadov Ş.Ə. Maldarlıq. Azərbaycan etnoqrafiyası. Üç cildə. I cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2007, 544 s.
4. Bünyadov Ş.T. Nizami və etnoqrafiya. Bakı: Elm, 1992, 158 s.
5. Cavadova E. Həsən bəy Zərdabinin etnoqrafik görürləri. Bakı: Elm və Təhsil, 2012, 165 s.
6. Göyüvər R. Azərbaycan arxeologiyası. Bakı: İşıq, 1985, 186 s.
7. Novilov H. A. Martda mərkə. Bakı: Elm, 1993, 120 sah.
8. Novilov H. A. Azərbaycan etnoqrafiyası. Bakı: Elm, 1991, 253 s.
9. Karaxanlın K.T. Материальная культура азербайджанцев. Баку: Эям, 1964.
10. "Kitabi-Dədə Qorqud". Bakı: Yazıçı, 1988, 175 sah.
11. Мектеп А.М. Древнее хозяйство Азербайджана. Баку: Эям, 1987, 112 s.
12. Mustafayev A.N. Azərbaycanın maddi mədəniyyəti tarixi (etnoqrafik materiallar əsasında tipoloji tədqiqat). Bakı: "Bakı Universiteti" nəşriyyatı, 2009, 420 sah.
13. Nəzirli M.N. Azərbaycan SSR Şəki-Zaqatala zonası əhalisinin yaşayış evləri, Bakı: 1975
14. Nəzirli M.N. O5 azerbaydzhanskix postroyekov sherkulogo plana. Bakı: AÜS, вып.2, Баку, 1966, с.86-96.
15. Nəzirli M.N. Сельские поселения и крестьянская жилища Нахичеванской АССР. Баку, 1959, с.28.
16. Vahid T. Gözüm Açdım, qarınlar dolandı. Ozan dünyası. No 4 (15), 2013, 26-28
17. Vəliyev F.İ. Yaşayış evləri və inşaat texnikası. Azərbaycan etnoqrafiyası. Üç cildə. II cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2007, 389 s.
18. Велнев Ф.И. Материальная культура западной зоны Азербайджана в XIX-начале XX в. (Историко-этнографическое исследование). Баку: Эям, 1996, 167 с.
19. Vurğun S. Seçilmiş əsərləri. Beş cildə. I cild. Bakı: "Şərq-Qərb", 2005, 264 sah.

Bəhman Aliyev
doctor of philosophy in history

Бəхман Алиев
доктор философии по истории

Azerbaijan's temporary residential houses

Временные жилища Азербайджана

Key words: temporary residential houses, shack, mukhur, hut, tent, marquee, felt

Ключевые слова: временные жилища, алчак, землянка, шатёр, палатка, юрта, войлок

Summary

Резюме

Archeological and ethnographic studies confirm that the circular and rectangular shaped temporary residential houses, which are closely related to natural and geographical conditions, economic life, material and spiritual culture, are both simple and the examples of ancient house building experience. Since the houses built using stick construction are more convenient for cattle farming on the move, they have rather further improved. As a result, shacks, mukhurs, black-felt (qarakeche), and tents and so on temporary residential houses were created. In terms of their structures and internal designs, these houses have held a specific place in the material and moral culture of Azerbaijan.

Археологические и этнографические исследования подтверждают, что округлой формы и прямоугольные временные жилища, тесно связанные с природно-географическими условиями, хозяйственной жизнью и духовной культурой народа. Несмотря на простоту своей конструкции, они являются образцами древнего домостроительства. В виду того, что конструируемые с помощью прутьев жилища как нельзя лучше подходили для кочевоего животноводческого хозяйства, они, совершенствуясь, продолжали использоваться и позднее, создавались такие временные шатровые жилища, как «алчак», «дѣбе», «мухур», «чандир» и др. Эти жилища с точки зрения своей конструкции, внутреннего убранства занимали особое место в материальной и духовной культуре Азербайджана.